

TYTTI RANTANEN

Ilmeisesti ei saa enää

Heteromies-botti luettelee Twiteerissä, mitä kaikkea valkoinen, lihaa syövä heteromies ei ilmeisesti enää saa tehdä. Tuorein twiitti arvelee: ”[i]lmeisesti valkoinen, lihaa syövä heteromies ei saa enää tyrskytää myrskytää”. Entä mitä pitäisi ajatella siitä, että ilmeisesti valkoinen, lihaa syövä heteromies ei saa enää ”meloa español”, ”kerskailla pä” saati ”kaitsea tuonelan karjaa”?

Sosiaalisessa mediassa ja perinteisemmissä tiedotusvälineissä tilaa valtaavat marttyroivat ulostulot siitä, mitä kaikkea ei saa enää tehdä tai sanoa. Heinäkuussa Jussi Lehmusvesi teki laajan haastattelun toimittaja Asta Lepästä, jolta on ilmestynyt esseekokoelma *Voittajien varjot – Elämää eriarvoisten tasavallassa* (2017). *Helsingin Sanomien* verkkosivuilla juttu otsikoitiin hämnävästi ja hyökkäävästi: ”Mitä keskiluokkainen saa sanoa köyhän elämästä? Kirjailija Asta Leppä: ’Olisi tärkeää kertoa myös heistä, jotka ovat omaa torveuttaan pudonneet yhteiskunnan pohjalle’”.¹ Aivan kuin Lepän tarkoitus olisi puolustaa parempiosaisien oikeutta lällätellä vähävikisille. Itse jutun perusteella näin ei toki ole, mutta otsikointi heijastelee klikinnäkkäisen median pyrkimystä paisuteltuihin mutta yksinkertaistaviin vastakkainasetteluihin.

Osa älymystö itsekin. Pirkko Saisio osallistui keväällä ääripääpuheeseen ja valitteli, kuinka ”työperäisestä maahanmuutosta ja maahanmuuttajien tekemistä rikoksista pitäisi voida puhua”.² Kun Saisiota arvosteltiin populistiseen retoriikkaan lankeamisesta, hän sai aihetta julistaa syyskuussa jatkohaastattelussa, ettei suinkaan ”aio vaieta” häneen kohdistuneista ”hyökkäyksistä” huolimatta.³ En epäile, etteikö Pirkko Saisio ole saanut myös asiattoman aggressiivista palautetta. Kaksi laajaa, tuoreen näytelmän kantaesitystä puffaavaa haastattelua Suomen suurimmassa päivälehdessä on silti kaukana vaiennamisesta tai suoranaisesta puhevallan tai sananvapauden rajoittamisesta.

Saisiota ennen Jari Tervo ”jyrähteli” *Imagen* vauhdikkaassa kansihaastattelussa, kuinka hänen taistelunsa hyvin asioiden puolesta ei kelpaa tiedostavaistolle vain siksi, että hän on keski-ikäinen valkoinen lihaa syövä heteromies. Sen sijaan penätään, millä oikeudella hän kertoo arabinaisen tai inkerinsuomalaisten kokemuk-
sista.⁴ Tervon varjonyrkkely kytkeytyy laajempaan de-

battiin, jonka yksi keskeinen välietappi oli esseisti Koko Hubaran käynnistämä *Oneiron*-kiista⁵. Hubaran Laura Lindstedtin Finlandia-palkittuun romaaniin kohdistama kritiikki selvästi kiihdytti keskustelua niin kulttuurisesta omimisesta kuin representaatioiden etiikasta. Kuka saa puhua kenenkin puolesta?⁶

Antti Hurskainen rinnasti *Nuoren Voiman Kritiikki*-lehden esseessään Hubaran *Ruskeat tytöt* -esseekokoelman (2017) äärioikeistolaiskirjailija Timo Hännikäisen *Lihamylyyn* (2017) ja luokitteli kummankin teoksen uhuriutuvaksi⁷. Syttyi uusi jupakka, tällä kertaa Hurskaisen analyysin puolesta tai sitä vastaan. Puoltajat vetosivat

Hurskaisen pikkuilkeältä tuntuvan lähtöasetelman olevan kirjallisuusseeseeseen sopiva harkittu tyylikeino. Kritisoijat huomauttivat, ettei Hurskainen huomioi tarpeeksi etuoikeuksiaan eikä kyseenalaista valkoista neutriaseemaansa vähätellessään Hubaran halua etsiä fiktiosta itsensä, ”ruskean tytön”, näköisiä samastumiskohteita.

Hiljattain myrskyn silmään ovat joutuneet myös saamenpukua hyväksikäyttävä Jenni Hiltusen tanssivideo *Grind* (2012) sekä kotimaisen viihteen rodullistavat stereotyyppiat *Pekan ja Pätjän* surullisenkuuluisista *blackfaceista* aina *Putouksen* sketsihahmoihin. Parhaimmillaan tarkkanäköistä kritiikkiä tuotetaan taidekentän sisällä, taiteen keinoin. Anna Paavilaisen *Play Rape* -monologi (2016) on auttanut paikantamaan esittävän taiteen syvälle juurtunutta seksismiä: miksi mieshahmon synkkää ristiriitaisuutta kuvataan laittamalla tämä näyttämöraiskaamaan näyttelijätärkollega?

*

Menevätkö varovaisuusvaatimukset liian pitkälle? Slavoj Žižek tuomitsee poliittisen korrektiuden, joka edustaa hänelle kylmää behavioristista kontrollia. Kesäkuussa 2017 slovenialaisfilosofi julisti ironian olevan jo suorastaan kiellettyä poliittisen korrektiuden normatiivisen sensuurin puristuksessa. Pari vuotta aiemmin hän mainitsi entisen Jugoslavian alueen kansojen välisistä jännitteistä kumpuavan herjaavan huumorin esimerkkinä poliittisen epäkorrektiuden lähentävästä voimasta.⁸ Balkanin niemimaalla huumori voi olla hurttia, mutta ovatko kaikki vitsailutilanteet yhtä tasaväkisiä? Entä jos vitseillä hierotaan viiston toveruuden sijaan naamaa asfalttiin?

Oikeus ja vapaus ajatteluun ja ilmaisuun, myös huonoihin vitseihin, kuuluvat demokratiaan, mutta ne eivät vapauta vastuusta ja kritiikistä. Filosofit, tietokirjailija Ville Lähde käsittelee esseekirjassaan *Paljon liikkuvia osia* (2015) valittamiseen keskittyvää retoriikkaa. Hän huomauttaa, että ”ei saa” -puhe kääntää huomion väitetystä tai aidosta tabusta usein populistisen puhujan strategiseen performanssiin, jossa tämä julistaa tulleen vaiennetuksi⁹. Valtikka on sillä, joka saa pitkitettyä keskustelua keskustelusta:

”Yhteiskunnallisesta keskustelusta ja kiistasta yritetään vääntää väkisin sananvapauskysymys, jotta ei tarvitsisi enää keskustella. [...] Jos toiset eivät vakuutu ja väittävät kiihvaasti vastaan, he eivät rajoita sananvapautta. He voivat käyttäytyä öykkärimäisestikin, mutta siihen törmää baarisakin ilman, että siitä nousee sananvapauskohu.”¹⁰

Suoranainen häirintä on toki eri asia kuin pelkkä ”öykkärimäinen käytös”. Keskusteluilmapiiirimme on henkisen väkivallan voimin jylläävän vihapuheen saastuttamaa. Kritiikkiä ei silti pidä sekoittaa kieltämiseen tai estämiseen. Se ei ole vaiennamista tai sensuuria.

*

Antti Hurskaisen esseen jälkilöylyissä kirjallisuuden tutkija Olli Löytty onnistui maltillisesti sanoittamaan ongelman ytimen:

”[J]oku varmaan pohtii, olenko todellakin sitä mieltä, että kahta näin erilaista kirjaa [*Ruskeat tytöt* ja *Lihamyly*] ei saisi vertailla keskenään. Kyse ei kuitenkaan ole siitä, saako niin tehdä, vaan sen kysymisestä, mitä niin tekemällä tavoitellaan tai millaisia vaikutuksia sillä kuvitellaan olevan.”¹¹

Kritiikillä haetaan hengitystilaa monipuolisemmalle ajattelulle ja tekemiselle. Se tosin edellyttää valmiutta kyseenalaistaa sitä, miten tähän asti on sanottu ja esitetty. Kuten Teatterikorkeakoulun näyttelijäntutkimuksen professori Elina Knihtilä lohdutti Tampereen teatterikesässä *Aamulehden* seksipaneelissa hämmentyneitä ”keski-ikäisiä heteromieskollegoitaan”: ”Kyllä teidänkin näkökulmalle on tilaa, mutta antakaa vähän tilaa muillekin. Se kehittää niitä teidänkin tarinoita, joita on muutama tuhat vuotta nimittäin kuunneltu.”¹²

Keskustelu keskustelusta vie energiaa, jota olisi syytä käyttää johonkin rakentavaan ja edistävään. ”Ei saa enää” -taivastelu muistuttaa 1990-luvun kurkkudirektiivihysteriaa. Tällä viikolla on kiellettyä raiskata näytelmässä, ensi viikolla hävitettäkään kenkälankki maamme teatteritarpeistoista!

Kaikkea saa! Mutta kriittinen itsereflektiotuokio ei olisi pahitteeksi. ”Saako enää?” -kysymyksen sijaan voisi kysyä ”Tarvitseeko vieläkin?” tai ”Miksi haluat?”. Taiteilija, miksi haluat käyttää saamenpukua videoteoksessasi? Kirjailija, miksi tahdot kirjoittaa juuri tämän viiteryhmän kokemuksista? Teatteri- tai elokuva-ammattilainen, voisitko tihentää draamaa jollain yllättävämällä keinolla kuin seksuaalista väkivaltaa tai sen uhkaa kuvaamalla? Keskiluokkainen, mitä haluat sanoa köyhän elämästä ja miksi?

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 *Helsingin Sanomat* 15.7.2017.
- 2 *Helsingin Sanomat* 13.5.2017.
- 3 *Helsingin Sanomat* 8.9.2017.
- 4 *Image* 21.1.2017.
- 5 Koko Hubara, Tarinoiden kertomisesta. *Toiseus 101*. UrbanApa, Helsinki 2016, 7–13.
- 6 Valkoinen ei saa puhua mustista eikä mies feminismistä – saako kukaan sanoa enää mistään mitään? *Helsingin Sanomat* 12.6.2016.
- 7 *Kritiikki* 1/17.
- 8 Verkossa: bigthink.com/videos/slavoj-zizek-political-correctness-is-fake; zizectimes.com/2017/06/political-correctness-you-also-defend.html
- 9 Sama, 147.
- 10 Ville Lähde, *Paljon liikkuvia osia*. Savukeidas, Turku 2015, 148.
- 11 Verkossa: nuorivoima.fi/lue/juttu/nelja-nakokulmaa-antti-hurskaisen-esseeeseen-en-vittu-valehtelee
- 12 *Aamulehti* 9.8.2017.